

Rusça'da Eylemlerin Nesne Konumundaki Mastar Şekilleri

Ayşe (Pamir) Dietrich*

ÖZET

Bu makalede Rusça'da eylemlerin mastar şekillerinin bir supin (cynun), yani bir ad eylem olduğu tarihsel bir bakış açısıyla, Eski Slavca 'da mastar ve supinden örnekler vererek kanıtlanmıştır.

ABSTRACT

In this article it is shown from a historical perspective that the Infinitive form of the verbs in contemporary Russian is supine, that is a verbal noun. Examples from the Old Church Slavonic infinitive and supine form are provided to support this claim.

M.A. Şelyakin yazdığı bir makalede (1996) Rusça'da eylemlerin mastar şekillerinin (ИНФИНИТИВ) eylemden türetilmiş ad eylemler olduğu tezini savunmaktadır. Biz de bu çalışmamızda Selyakin'in bu görüşünden yola çıkarak Rusça'da eylemlerin mastar şekillerinin bir supin (СУПИН), yani bir ad eylem olduğunu tarihsel bir bakış açısıyla, Eski Slavca'da mastar ve supinden örnekler vererek, kanıtlamaya çalışacağız. Önce biraz supinin ne olduğundan söz edelim.

Vlasto'nun da belirttiği gibi, supin eylemden türetilen bir addır ve istek belirtir . Supin yasayan ve ölü tüm dünya dilleri arasında sadece Latince ve Eski Slavca'da karsımıza çıkmaktadır; ve bu dillerde eylemlerin mastar şekline benzer bir yapı sergilemektedir. Latince'de supin (supinum) eylemin simdiki zaman köküne - *tum* ekinin eklenmesiyle ve eylemlerin ikinci çekimlerinde yapılan e -> i değişimiyle (mone- -> moni- 'uyarı') yapılmaktadır. Latince'de bazan supin eylemlerin üçüncü çekimlerinde ve

* Doç.Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Ab.Dalı

¹ Vlasto, A.P. 1988.

bazı düzensiz eylemlerde - *sum* ekiyle de karşımıza çıkabilmektedir (suâdeö -> suâsum 'öneri').

Eski Slavca'da eylemlerin nesne konumundaki mastar şekli eylem köküne mastar eki - *mi* 'nin eklenmesiyle, supin ise mastar ekinin eylemden atılarak, yerine supin eki - *mb* 'nin getirilmesiyle yapılmaktadır.

(1)	жи - ти	'yaşamak'	MASTAR
	жи - тъ	'yaşam'	SUPIN
	чу - ти	'hissetmek'	MASTAR
	чу - тъ	'his'	SUPIN

Supin eki - *тъ* sadece kökü *K* ve *з* ile biten eylemlerle kullanılmaktadır.

мог - ти	'yapabilmek'	MASTAR
мош - тъ	'yapabilirlik'	SUPIN
рек - ти	'konuşabilmek'	MASTAR
реш - тъ	'konuşma'	SUPIN

Eski Slavca'da supin tümce içinde basit hikaye bileşik zamanda **простой аорист**) kullanılmış hareket eylemlerinin bir nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır, yani supin ancak 9ekimli bir eylemden sonra yer alabilmektedir. Eylemlerin mastar şekilleri nesne konumunda, supin gibi, çekimli bir eylemle kullanılmaktadır.

(3a)- Ни мните яко придь разорить закона.

hikaye bileşik z. 1.tekil ş.

düşünmeyin-bağlaç-geldim-yoketmeye-kanunları

'Benim kanunları yok etmeye geldigimi düşünmeyin'

(Зографское евангелие, XI в.)²

b- Он хочет звонить мне.

şimdiki z.3.tekil ş.

'Bana telefon etmek istiyor'

Örneğin (3 a) da **разорить** 'yok etme' eylemi bir supindir ve basit hikaye bileşik zamanlı, 1. tekil şahısta kullanılan **придь** 'geldim' hareket eyleminin de bir nesnesidir. (3b) de ise eylemin mastar şekli şimdiki zaman 3. tekil şahısta bir eylemle kullanılmıştır ve yine eylemin nesnesi konumundadır

² Зографский Інцил, XI.у.у.

Mastar eki olarak - *tu* 'nin - *mb* 'ya dönüşmesi ise 15.y.y. dan itibaren görülmeye başlayan bir gelişmedir. Yazdı metinlerde - *tu* 'nin korunulmasına gidilmiştir, ancak konuşulan dilde - *mb* şekli kullanılmıştır. *Ev Kanun Kitabı (Домострой)* 'nda hem - *tu* hem de - *mb* şekline sıkça rastlanılmaktadır. Yine bazı metinlerde, örneğin geleneksel şiirlerde, mastar her iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Buralarda - *tu* kafiye de ahenk sağlayabilmek amacıyla kullanılmıştır.

(4)а- да хочеть теремы ломати,
меня хочеть царевноу поммати,
и на оустюжноу на железную отослати...
(Песня Джемса, XVI в.)³

'o evleri yıkmak istiyor,
benim çarın kızını yakalamamı
ve demir parmaklıklar ardına atmamı diliyor...'

да поидете княжить⁴ и володети нами
'saltanat sürmeye ve bize hükmetmeye gidiyorlar'
(Повесть временных лет, XII в.)⁵

с- ... воды согреть из оутра перемыти и вытерьти и въкоушить
'sabahtan suyu yıkanmak, kurulanmak ve kurumak için ısıttı'
(Домострой, XVII в.)⁶

El yazmalarında supinin genellikle aynı yapıya sahip olan mastarla karıştırıldığı gözlemlenmektedir.

идѠ положити место...
mastar eki
'yer almaya gidiyorum...'
(Остромирово евангелие, XI в.)

(5) te 5ekimli hareket eyleminden sonra supin kullanılması (положить) gerekirken eylemin mastar şekli kullanılmıştır.

³ Richard James şarkısı, XVI.y.y.

⁴ Burada Supin eki - *mb* 'nin yerine - *mb* yazılması Supin'i i-kök'e giren, -*b* ile biten adlardan ayırma çabasından kaynaklanıyor olabilir.

⁵ Geçmiş. Yılların Hikayesi, XII.y.y.

⁶ Ev Kanun Kitabı, XI.y.y.

Mastar eki - *mi* ve supin eki - *mb* 'nin tarihcesi XI.y.y. öncesine gitmektedir. Bu ekler dilin gelişme süreci içerisinde bir dizi evrim gecirmişlerdir: 1. ve 2. Ünsüz Yumuşaması (палатализация) gibi. Örneğin bu ünsüz yumuşama kurallarıyla *z*, *m* ünsüzleri *m* ünsüzü önünde *c* 'ye dönüşmüştür.

(6) **ведти** > **вести** 'götürmek'
плетти > **плести** 'örmek'

ж, з, х ardamaksılları *m* ünsüzü önünde dönüşmüşlerdir.

(7) **могти** > **мочи** 'yapabilmek'
пекти > **печи** 'pişirmek'

- *чи* mastar ekine elyazmalarında XVI.y.y.'da da rastlamak mümkündür.

(8) **А хто оучнет тот лес сечи через сию заповед...**
 'Kim yaparsaksa o ormanı bu emri aldıktan sonra keser'
 (Грамота в.кн.Василия Васильевича, XVI в.)⁷

b eki XVI-XVII.y.y.'larda Moskova elyazmalarında öneklileylemlerle kullanılmıştır. Örneğin *донесть* 'getirmek', *довесть* 'götürmek' gibi. Bu kullanılış şekli geçmiş zaman eylem çekimlerinden (*донесь* < *донести*) etkilenerek ortaya çıkmış olabilir. XVIII.y.y.'da - *ть* ekinin yapıtlarda sıkça kullanıldığı görülmektedir.

(9) ?
 'Ürkek bir kurbaga gibi sürünmek beni neden rahatsız etsin ki?'
 ("К великой государыне")⁸

Eski Slavca'da eylemlerin mastar şeklinin, eylemden türetilen adların (örneğin (10) da verilen *оуиидь* 'kaçak' ad eylemi gibi) *i* - kök'ü⁹ yönelme durumu ya da tamlayan durumu çekiminden, supinin ise yine eylemden türetilen adların *i* - kök'ü belirtme durumu çekiminden ortaya çıkmış olabileceğini bize göstermektedir.

⁷ Büyük Prens Vasiliy Vasilyeviç Belgesi, XVI.y.y.

⁸ "Büyük Çarıç'e" V. Petrov (1736-17991).

⁹ Eski Slavca'da *i*-kök'e - *ь* (*кость* 'kemik'), - *и* (*зрсли* 'yaşlı çalgı'), - *е* (*людие* 'insanlar') ile biten adlar girmektedir.

- (10) Eylemden türetilen Ad: **оушидь** 'kaçak'
Yönelme (YönD)-Tamlayan Durumu (TD) : **оушиди**
Belirtme Durumu (BD): **оушидь**

Eski Slavca'da supinin kendisinden sonra gelen ad tamlayan durumu almaktadır.

- (11) идѠ ловити рыбы.

D

'Balık avlamaya gidiyorum'

Bugün Rusça'da nesne konumunda supin kullanılmamaktadır. Bunun yerini mastar almıştır. Rusça'da nesne konumundaki mastarın yerini, Eski Slavca'dan farklı olarak, belirtme durumlu bir ad almaktadır.

- (12) иду ловить рыбу.

D

'Balık avlamaya gidiyorum'

Rusça'da mastar ekleri *-mb*¹⁰ (говорить 'konuşmak'), *-чъ* (мочь 'yapabilmek') dir. Mastar eki *-tu* ise bugün Rusça'da sadece son hecesi vurgulu eylemlerde karşımıza çıkmaktadır .

- (13) нес - **ти** 'getirmek'
ид - **ти** 'gitmek'

Rusça'da nesne konumundaki mastarın, tarihsel olarak, Eski Slavca'da olduğu gibi, *i-* kök'e ait eylemden türetilen belirtme, yönelme ya da tamlayan durumlu adlardan gelmiş olduğu, diğer Hint-Avrupa dillerinde, (Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi) nesne konumundaki mastarın belirtme ya da yönelme durumlu ad eylemlerden gelmiş olduğu tezinden kaynaklanmaktadır. Örneğin İngilizce'de mastar önüne *to* getirilerek yapılmaktadır¹². Bu da bize nesne konumundaki mastarın İngilizce'de ad gibi bir özelliğe sahip olup edatlarla kullanılabileceğini göstermektedir: / *want to go to school* tümcesinde olduğu gibi. Rusça, İngilizce'den farklı olarak, mastar önünde edat bulunduramamaktadır.

¹⁰Eylemlerin çoğu bu mastar ekini almaktadır.

¹¹ Bkz. M.A. Şelyakin, 1996.

¹²Nesne konumundaki mastar Almanca'da *zu* , Fransızca'da ise *a* almaktadır.

(14) а- Он хочет идти.
 mastar-BD
 'Gitmek istiyor'

б- Он хочет воды.
 nesne-TD
 'Su istiyor'
 Он хочет в идти.

Rusça'da nesne konumunda kullanılan mastar eski yapısını korumuştur. Yani çekimli bir eylemden sonra gelmektedir ve öznenin eyleme olumlu ya da olumsuz yaklaşımında rol oynayan belirtme, yönelme ya da tamlayan durumlu bir nesne konumundadır.

(15) а- Он хочет мир.
 BD
 'Barış istiyor'
 б- Он хочет понимать.
 BD
 'Anlamak istiyor'
 с- Он боится волков.
 TD
 'Kurtlardan korkuyor'
 д- Он боится сказать.
 TD
 'Söylemekten korkuyor'
 е- Он идет домой.
 BD
 'Eve gidiyor'
 ф- Он идет ловить рыбу.
 BD
 'Balık avlamaya gidiyor'

Rusça'da belirtme durumu *что?* 'ne?', neyi?' sorusuna cevap verir. Geçişli bir eylem olan *хотеть* 'istemek' eylemi de *что?* 'ne?', neyi?' sorusuna cevap arar ve her zaman belirtme durumlu bir nesne altulamalar. (15a) da *хотеть* 'istemek' eylemiyle kullanılan *мир* 'barış' sözcüğü burada belirtme durumundadır. (15b) de *хотеть* 'istemek' eylemi yine *что?* 'ne?', neyi?' sorusuna cevap aramaktadır ve belirtme durumlu mastar eylem altulamamıştır. (15c) de kullanılan *бояться* 'korkmak' eylemi tamlayan durumlu bir nesne altulamamıştır. (15d) de de *бояться* 'korkmak' eylemi tamlayan durumlu bir nesne konumundadır. (15e.f) de kullanılan *идти* 'gitmek' eylemi ise *куда?* 'nereye?' sorusuna cevap

aramaktadır, ancak Türkçe çevirisindeki yönelme durumunun aksine, Eski Slavca'da hareket eylemlerinde olduğu gibi, belirtme durumlu bir nesneyi (домой 'eve', ловить 'yakalamaya' altulamıştır.

Buraya kadar gözlemlediğimiz örnekler bize Rusça'da nesne konumunda kullanılan mastar'ın Eski Slavca'da supinden geldiğini kanıtlar niteliktedir. Bugün Rusça'da nesne konumunda yer almayan eylemlerin çoğunun da mastar eki olarak aldıkları - mb ekinin supin formunun izlerini taşıdığı aşikardır.

KAYNAKÇA

- 1.Булаховский, Л.А., *Исторический комментарий к русскому литературному языку*. Радянська школа, Киев, 1950.
2. *Latin*, Teach Yourself Books, Hodder and Stoughton, 1993.
- 3.Шелякин, М.А., "О функциональной сущности русского инфинитива", *Словарь, Грамматика, Текст*, Москва, 1996.
- 4.Валгина, Н.С., Розенталь, Д.Э., Фомина, М.И., Цапкевич, В.В., *Современный русский язык*, Издательство `Высшая школа`, Москва, 1964.
5. Vlasto, A.P. *A Linguistic History of Russia*, Clanderon Paperbacks. Oxford, 1988.